

Pojęcia kluczowe: hipoteka, odpowiedzialność solidarna, odsetki za opóźnienie w transakcjach handlowych, opóźnienie w zapłacie, pierwszeństwo zaspokojenia wierzytelności, przyczynienie się poszkodowanego, skarga pauliańska, teoria równego traktowania, wspólnota mieszkaniowa, własność lokalu, zaliczka na koszty zarządu, zdolność deliktowa

Najnowsze orzecznictwo

Jerzy Pisuliński, Julita Zawadzka
redakcja naukowa Jerzy Pisuliński

PRZEGLĄD ORZECZNICTWA SĄDU NAJWYŻSZEGO W SPRAWACH CYWILNYCH

Przeгляд orzecznictwa Sądu Najwyższego w sprawach cywilnych składa się z dwóch części.

W części pierwszej zostały omówione dwie najnowsze uchwały Sądu Najwyższego dotyczące: odpowiedzialności współwłaścicieli wyodrębnionego lokalu (byłych małżonków) za zapłatę zaliczek na koszty zarządu nieruchomością wspólną i dopuszczalności dochodzenia przez wierzyciela (przedsiębiorcę) odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego wynikającego z transakcji handlowej w razie ogłoszenia upadłości dłużnika.

W drugiej części zostały zamieszczone pogłębione komentarze do dwóch orzeczeń Sądu Najwyższego. W pierwszym wyroku Sąd Najwyższy rozważał sprawę przesłanek, których spełnienie umożliwia przypisanie poszkodowanemu przyczynienia się do powstania szkody. W drugiej uchwale Sąd Najwyższy odpowiedział na pytanie o kolejność zaspokojenia wierzytelności w toku egzekucji prowadzonej z nieruchomości przez wierzyciela pauliańskiego i wierzyciela, na którego rzecz została ustanowiona hipoteka przez właściciela nieruchomości (osobę trzecią w postępowaniu ze skargi pauliańskiej).

1. NAJNOWSZE ORZECZNICTWO SĄDU NAJWYŻSZEGO

1.1. ODPOWIEDZIALNOŚĆ WSPÓŁWŁAŚCIELI LOKALU ZA ZAPŁATĘ ZALICZEK NA KOSZTY ZARZĄDU NIERUCHOMOŚCIĄ WSPÓLNĄ

Uchwała Sądu Najwyższego z 20.10.2022 r. (III CZP 111/22)¹

Odpowiedzialność byłych małżonków będących współwłaścicielami lokalu mieszkalnego stanowiącego odrębną nieruchomość, który uprzednio wchodził w skład ich majątku wspólnego, za zobowiązania wobec wspólnoty mieszkaniowej powstałe po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej z tytułu wydatków i ciężarów związanych z utrzymaniem nieruchomości wspólnej w części nieznajdującej pokrycia w innych przychodach, jest odrębną odpowiedzialnością każdego z nich w zakresie odpowiadającym ich udziałom w nieruchomości wspólnej, ustalonym zgodnie z art. 3 ust. 3a ustawy z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2021 r. poz. 1048).

Komentarz

Komentowana uchwała dotyczy zagadnienia, które nie było wcześniej przedmiotem rozstrzygnięcia w orzecznictwie SN² ani analiz w piśmiennictwie, a ma szersze znaczenie, niż wynikałoby to z jej treści. W szczególności przyjęty w uchwale pogląd znajdować będzie zastosowanie także do odpowiedzialności za zapłatę zaliczek na poczet kosztów zarządu nieruchomością wspólną przez współwłaścicieli wielostanowiskowych lokali garażowych. Dlatego orzeczenie to jest warte uwagi.

Uchwała została podjęta w odpowiedzi na pytanie prawne skierowane przez Sąd Okręgowy w Lublinie³, który rozpoznawał apelację w sprawie wytoczonej przez wspólnotę mieszkaniową przeciwko współwłaścicielom wyodrębnionego lokalu mieszkalnego o zapłatę zaległych zaliczek na pokrycie kosztów zarządu nieruchomością wspólną. Sąd pierwszej instancji wydał nakaz zapłaty, uwzględniając w całości żądanie pozwu. Nakaz uprawomocnił się

¹ Teza uchwały dostępna na stronie internetowej SN. Do chwili przekazania tekstu do publikacji nie było dostępne uzasadnienie uchwały.

² Na problem zwrócił uwagę Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z 21.12.2015 r. (I ACa 784/15), Legalis nr 1399064, stwierdzając, że budzi wątpliwości, czy każdy ze współwłaścicieli lokalu użytkowego – garażu wielostanowiskowego, wchodzącego w skład wspólnoty mieszkaniowej – odpowiada względem wspólnoty za zapłatę przypadających na ten lokal zaliczek na koszty zarządu proporcjonalnie do swego udziału we współwłasności, czy też odpowiedzialność współwłaścicieli takiego lokalu jest odpowiedzialnością solidarną. W rozstrzyganej sprawie odpowiedź na to pytanie nie miała jednak znaczenia i dlatego zapewne Sąd Apelacyjny w Katowicach nie musiał zająć stanowiska w tej kwestii.

³ Postanowienie Sądu Okręgowego w Lublinie z 10.02.2022 r. (II Ca 555/21), niepubl.

wobec jednego z pozwanych, drugi zaś wniósł sprzeciw. Wskutek rozpoznania sprzeciwu sąd pierwszej instancji uwzględnił powództwo w połowie, w pozostałej zaś części oddalił żądanie, uznając, że pozwana odpowiada jedynie za zapłatę połowy zaległych zaliczek na koszty zarządu nieruchomością wspólną. Sąd ustalił, że pozwani byli małżeństwem, jednak ich małżeństwo ustało na skutek rozwodu. W okresie, za który wspólnota mieszkaniowa żądała zapłaty, pozwana nie mieszkała w mieszkaniu, które zamieszkiwał jej były mąż. W tym czasie pozwani byli już po rozwodzie. Jak można się domyślić, pozwani nie przeprowadzili podziału majątku wspólnego, w skład którego wchodziło prawo własności lokalu.

Sąd Okręgowy w Lublinie, rozpoznając apelację powodowej wspólnoty mieszkaniowej, nabrał wątpliwości, w jakim zakresie każdy ze współwłaścicieli wyodrębnionego lokalu odpowiada za zapłatę zaliczek na koszty zarządu nieruchomością wspólną. Nie rozstrzyga tego art. 15 ust. 1 ustawy z 24.06.1994 r. o własności lokali⁴, zgodnie z którym na pokrycie kosztów zarządu właściciele lokali uiszczają zaliczki w formie bieżących opłat, płatne z góry do dnia 10 każdego miesiąca. Kierując pytanie prawne do SN, Sąd Okręgowy w Lublinie chciał uzyskać odpowiedź, czy współwłaściciele lokalu w częściach ułamkowych odpowiadają za zapłatę zaliczek w całości, niezależnie od wielkości ich udziałów w prawie własności wyodrębnionego lokalu, czy jedynie proporcjonalnie do wielkości własnego udziału we współwłasności tego lokalu. Sąd Okręgowy zauważył, że o wysokości zaliczek decyduje wielkość udziału we współwłasności nieruchomości wspólnej (art. 12 ust. 2 zd. 2 u.w.l.). Podkreślił, że do czasu wprowadzenia do ustawy o własności lokali art. 3 ust. 3a⁵ udział we współwłasności nieruchomości wspólnej związany z własnością lokalu traktowany był jako niepodzielny, a współwłaściciele lokalu traktowani byli łącznie jako współwłaściciele nieruchomości wspólnej w ułamku, jaki wynikał z treści wpisu w dziale I-Sp księgi wieczystej założonej dla ich lokalu. Wspominana nowelizacja ustawy o własności lokali wprowadziła pojęcie „udziału współwłaściciela lokalu w nieruchomości wspólnej”.

Sąd przypomniał, że celem nowelizacji było ułatwienie zarządzania wielostanowiskowymi lokalami garażowymi, jednakże art. 1a i art. 3 ust. 3a u.w.l. odnoszą się do wszystkich lokali będących przedmiotem współwłasności. Niemniej niejasne jest, czy powołane przepisy mają zastosowanie jedynie w przypadku podejmowania decyzji dotyczących zarządu nieruchomością wspólną, czy także wpływają na zakres obowiązków współwłaścicieli lokalu. Sąd Okręgowy w Lublinie przyjął, że współwłaściciele wyodrębnionego lokalu odpowiadają na podstawie art. 15 ust. 1 u.w.l. za zapłatę jednej zaliczki na poczet kosztów zarządu nieruchomością wspólną, gdyż przez udział w nieruchomości wspólnej, o którym mowa w art. 12 ust. 2 u.w.l., rozumieć należy udział w rozumieniu art. 3 ust. 3 u.w.l., a nie udział w rozumieniu art. 3 ust. 3a u.w.l. W przypadku

⁴ Ustawa z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2021 r. poz. 1048), dalej u.w.l.

⁵ Zob. art. 1 pkt 2 ustawy z 12.06.2015 r. o zmianie ustawy o własności lokali (Dz.U. poz. 1168).

współwłasności lokalu zachodzi wielość dłużników, niemniej nie ma podstaw do przyjęcia solidarnej odpowiedzialności współwłaścicieli lokalu za zapłatę zaliczek, gdyż obowiązek ich zapłaty ma charakter ustawowy, a jego źródłem jest art. 15 ust. 1 u.w.l. To przemawia przeciwko możliwości zastosowania art. 370 Kodeksu cywilnego⁶ do odpowiedzialności współwłaścicieli lokalu za zapłatę zaliczek. Do zobowiązania do zapłaty zaliczek nie ma również zastosowania art. 1034 § 1 k.c., ponieważ do tego przepisu nie odsyła art. 46 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁷.

Sąd Okręgowy w Lublinie rozważał także zastosowanie art. 380 § 2 k.c. do zapłaty zaliczek na poczet kosztów zarządu, lecz wykluczył taką możliwość, ponieważ obowiązek zapłaty zaliczek nie jest skorelowany z żadnym świadczeniem wzajemnym ze strony wspólnoty mieszkaniowej. Nie może być takim świadczeniem obowiązek sprawowania zarządu nieruchomością wspólną, gdyż nie ma on charakteru obligacyjnego, lecz wynika „z samej istoty reżimu odrębnej własności lokali”⁸.

W konsekwencji Sąd Okręgowy w Lublinie stwierdził brak podstaw do solidarnej odpowiedzialności współwłaścicieli lokali za zapłatę zaliczek i w dalszej kolejności rozważył zastosowanie do tego zobowiązania art. 379 § 1 k.c. Przyjęcie podziału zobowiązania do zapłaty zaliczek stosownie do wielkości udziałów współwłaścicieli lokalu utrudniałoby jednak wspólnocie dochodzenie od nich zapłaty zaliczek. Dlatego zdaniem Sądu Okręgowego w Lublinie należałoby się opowiedzieć za wykładnią art. 15 ust. 1 u.w.l., zgodnie z którą każdy ze współwłaścicieli wyodrębnionego lokalu odpowiada wobec wspólnoty mieszkaniowej za zapłatę zaliczki w pełnej wysokości (ustalonej zgodnie z art. 12 ust. 2 w zw. z art. 3 ust. 3 u.w.l.). Podstawą tej odpowiedzialności nie może być jednak stosowany w drodze analogii art. 380 § 1 k.c., lecz konstrukcja solidarności niewłaściwej. Spełnienie świadczenia przez jednego współwłaściciela zwalnia ze zobowiązania pozostałych współwłaścicieli.

Z treści uchwały SN należy wywieść, że SN nie podzielił zapatrywania sądu pytającego i przyjął podzielną odpowiedzialność współwłaścicieli wyodrębnionego lokalu za zapłatę zaliczek na poczet kosztów zarządu nieruchomością wspólną. Jak się wydaje, SN nie znalazł podstaw do przyjęcia solidarnej odpowiedzialności współwłaścicieli ani do stosowania konstrukcji solidarności niewłaściwej, za którą opowiedział się Sąd Okręgowy w Lublinie.

Prawdopodobnie SN uznał, że do zobowiązania z tytułu zapłaty zaliczek na poczet kosztów zarządu nieruchomością wspólną ma zastosowanie art. 379 § 1 k.c. Dokonując oceny tego rozstrzygnięcia, należy się zastanowić, czy rzeczywiście nie zachodzą w analizowanym przypadku podstawy do stosowania

⁶ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.), dalej k.c.

⁷ Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.), dalej k.r.o.

⁸ Cytat z uzasadnienia postanowienia Sądu Okręgowego w Lublinie z 10.02.2022 r.

odpowiedzialności solidarnej⁹. Zobowiązanie do zapłaty zaliczek ma charakter zobowiązania realnego¹⁰. Jego stroną staje się każdorazowy właściciel wyodrębnionego lokalu. Jeżeli dochodzi do nabycia lokalu przez dwie lub więcej osób (w tym także małżonków pozostających we wspólności majątkowej małżeńskiej), osoby te stają się stroną tego stosunku zobowiązaniowego. Chociaż obowiązek zapłaty zaliczek wynika z ustawy (art. 15 ust. 1 u.w.l.), to zobowiązanie to jest konsekwencją dokonanej przez strony czynności prawnej (jeżeli do nabycia lokalu doszło w drodze czynności prawnej).

Można zatem argumentować, że nabywając lokal na współwłasność, współwłaściciele zaciągają tym samym zobowiązanie dotyczące ich wspólnego mienia w rozumieniu art. 370 k.c., a więc ich odpowiedzialność za to zobowiązanie jest solidarna. Słabą stroną przedstawionej koncepcji jest jednak to, że zawodzi ona w przypadku nabycia odrębnej własności lokalu wskutek innego zdarzenia (na mocy orzeczenia sądu, z mocy prawa¹¹). Stąd powstaje pytanie, czy zasadnie Sąd Okręgowy w Lublinie – a za nim SN – odrzucił stosowanie do tego zobowiązania art. 380 § 2 k.c. Sądy uznały, że stosunek zobowiązaniowy, którego treścią jest obowiązek zapłaty zaliczek na poczet kosztów zarządu, nie ma charakteru zobowiązania wzajemnego. Wprawdzie Kodeks cywilny wprost reguluje tylko wykonanie i skutki niewykonania zobowiązania z umowy wzajemnej (art. 487 do 497 k.c.), to z przepisów tych nie można wyprowadzić wniosku, że zobowiązanie do spełnienia świadczenia wzajemnego nie może wynikać z innego źródła niż umowa. Wspólnota mieszkaniowa sprawuje z mocy ustawy zarząd nieruchomością wspólną, właściciele lokali mają zaś obowiązek pokrywania kosztów tego zarządu stosownie do wielkości udziałów w nieruchomości wspólnej. Obowiązki każdej ze stron powstają z mocy prawa i są wzajemnie powiązane – wspólnota mieszkaniowa ma obowiązek zarządzania nieruchomością, a właściciele lokali obowiązani są do pokrycia kosztów tego zarządu. Jest to stosunek prawny, w którym jedną stroną są współwłaściciele nieruchomości wspólnej, a drugą – wspólnota mieszkaniowa (jeżeli przyznaje się jej zdolność prawną, traktując jako tzw. ułomną osobę prawną w rozumieniu art. 33¹ k.c.¹²).

Przyjęcie stanowiska, że współwłaściciele wyodrębnionego lokalu odpowiadają jak dłużnicy solidarni za zapłatę zaliczek na koszty zarządu na podstawie

⁹ Warto zwrócić uwagę, że w innych wypadkach przepisy ustawowe przewidują solidarną odpowiedzialność za zapłatę opłat z tytułu korzystania z lokalu zajmowanego przez kilka osób – zob. art. 688¹ k.c., art. 4 ust. 6 ustawy z 15.12.2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (Dz.U. z 2021 r., poz. 1208 ze zm.).

¹⁰ Zob. S. Romanow (w:) *Ustawa o własności lokali. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu B. Laskoroński, Warszawa 2022, Legalis/el., komentarz do art. 15, nb 11; I. Szymczak, *Własność lokali. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 127.

¹¹ W przypadku spadkobrania odpowiedzialność kilku spadkobierców byłaby solidarna jedynie w odniesieniu do zaległych należności z tytułu kosztów zarządu, i to tylko do czasu działu spadku (art. 1034 § 1 zd. 1 k.c.).

¹² Jest to obecnie pogląd dominujący w nauce i w zasadzie jednolicie przyjmowany w orzecznictwie.

stosowanego w drodze analogii art. 380 § 2 k.c., miałyby poważne skutki w przypadku współwłaścicieli wielostanowiskowego lokalu garażowego. Każdy ze współwłaścicieli takiego lokalu garażowego (a może być ich kilkudziesięciu lub więcej) odpowiadałby bowiem za zapłatę całej kwoty zaliczki „przypadającej” na ten lokal. Ochrona interesów wspólnoty mieszkaniowej (a więc wszystkich współwłaścicieli nieruchomości wspólnej), polegająca na ułatwieniu w dochodzeniu zapłaty zaliczki od współwłaścicieli wielostanowiskowego lokalu garażowego, odbywałaby się kosztem współwłaścicieli takiego lokalu garażowego, z których każdy odpowiadałby za zapłatę zaliczki w pełnej wysokości. Współwłaściciele lokalu garażowego ponosiliby także ryzyko niewypłacalności jednego z nich, a nie wszyscy członkowie wspólnoty mieszkaniowej¹³.

J.P.

1.2. ODSETKI ZA OPÓŹNIENIE W POSTĘPOWANIU UPADŁOŚCIOWYM

Uchwała Sądu Najwyższego z 5.10.2022 r. (III CZP 101/22)¹⁴

Przewidziane w art. 3 pkt 1 ustawy z 8.03.2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 893) wyłączenie stosowania tej ustawy do długów objętych postępowaniem prowadzonym na podstawie przepisów ustawy z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 1520) nie pozbawia wierzyciela uprawnienia do odsetek ustawowych za opóźnienie na zasadach ogólnych.

Komentarz

Uchwała stanowi rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy w Warszawie XVIII Wydział Gospodarczy dla spraw upadłościowych i restrukturyzacyjnych postanowieniem

¹³ Można to zilustrować następującym przykładem: zaliczka na koszty zarządu przypadająca na „lokal garażowy” wynosi 1500 zł. Współwłaścicielami tego lokalu jest 30 osób, wszystkich zaś członków wspólnoty mieszkaniowej jest 50 (nie wszyscy właściele wyodrębnionych lokali są współwłaścicielami lokalu garażowego). Jeżeli współwłaściciele lokalu garażowego odpowiadałby za zapłatę tej zaliczki podzielnie, stosownie do wielkości swojego udziału we współwłasności lokalu garażowego, każdy byłby zobowiązany do zapłaty po 50 zł (przy założeniu, że ich udziały są równe). W razie niewypłacalności jednego ze współwłaścicieli lokalu garażowego ekonomiczne skutki niewykonania tego zobowiązania ponosiliby wszyscy pozostali członkowie wspólnoty mieszkaniowej (w tym przykładzie 49 osób, a nie tylko współwłaściciele lokalu garażowego). Natomiast gdyby wspólnota mieszkaniowa mogła żądać zapłaty zaliczki w pełnej wysokości od każdego ze współwłaścicieli lokalu garażowego, ten współwłaściciel, który zapłacił zaliczkę, miałby regres do pozostałych współwłaścicieli lokalu garażowego, którzy ponosiliby ryzyko niewypłacalności jednego z nich (art. 376 § 2 k.c.).

¹⁴ Teza uchwały dostępna na stronie internetowej SN. Uchwała wraz z uzasadnieniem dostępna w systemie Legalis nr 2739504.

z 21.03.2022 r. (XVIII GUz 35/21, niepubl.), w którym Sąd ten pytał, czy wyłączenie zastosowania przepisów ustawy z 8.03.2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych¹⁵, na podstawie art. 3 pkt 1 tej ustawy, do długów objętych postępowaniem upadłościowym implikuje konieczność zastosowania przepisów ogólnych o odsetkach ustawowych za opóźnienie, czy też wyłącza zupełnie możliwość zaspokojenia w postępowaniu upadłościowym odsetek naliczonych na podstawie tej ustawy.

Zagadnienie dotyczyło interpretacji art. 3 pkt 1 u.p.n.o.t.h., zgodnie z którym przepisów tej ustawy „nie stosuje się do długów objętych postępowaniami prowadzonymi na podstawie przepisów” ustawy z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe¹⁶ oraz ustawy z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne¹⁷. Lakoniczne brzmienie tego przepisu powoduje w praktyce wątpliwości dotyczące zaspokojenia z masy upadłości odsetek za opóźnienie należnych wierzycielowi na podstawie ustawy o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych. Należy przypomnieć, że w świetle art. 92 ust. 1 pr. upadł. z masy upadłości mogą być zaspokojone tylko odsetki od wierzytelności, należne od upadłego, za okres do dnia ogłoszenia upadłości¹⁸.

W sprawie rozpoznawanej przez sąd pytający, w postępowaniu upadłościowym, sędzia-komisarz uwzględnił sprzeciw wierzyciela w ten sposób, że na liście wierzytelności uznał dodatkowo wierzytelność z tytułu odsetek ustawowych za opóźnienie w transakcjach handlowych, w zakresie odsetek narosłych do dnia ogłoszenia upadłości dłużnika. Sędzia-komisarz przyjął, że odsetki należne na podstawie ustawy o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych i narosłe przed dniem ogłoszenia upadłości mogą podlegać zaspokojeniu z masy upadłości na podstawie art. 92 ust. 1 pr. upadł., z czego wynika, że tylko poczynszy od dnia ogłoszenia upadłości nie mogą być już naliczane dalsze odsetki na podstawie przepisów ustawy o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych¹⁹.

¹⁵ Ustawa z 8.03.2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 893 ze zm.), dalej u.p.n.o.t.h.

¹⁶ Ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 1520 ze zm.), dalej pr. upadł.

¹⁷ Ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2022 r. poz. 2309). Sprawa dotyczyła stanu faktycznego sprzed wejścia w życie nowelizacji art. 3 pkt 1 u.p.n.o.t.h. wprowadzonej ustawą z 4.11.2022 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych oraz ustawy o finansach publicznych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2414); dalej: zm.u.p.n.o.t.h.

¹⁸ Odrębnie uregulowane jest zaspokojenie odsetek od wierzytelności zabezpieczonych hipoteką, wpisem w rejestrze, zastawem, zastawem rejestrowym, zastawem skarbowym albo hipoteką morską. Odsetki te mogą być zaspokojone tylko z przedmiotu zabezpieczenia (zob. art. 92 ust. 2 pr. upadł.).

¹⁹ W doktrynie za tym poglądem opowiadają się B. Ostrzechowski, K. Riedl (w:) *Ustawa o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu W. Borysiak, Warszawa 2021, Legalis/el., komentarz do art. 3, nb 13, a także M. Toroń (w:) *Ustawa o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych*, red. K. Menszig-Wiese, Warszawa 2022, Legalis/el., komentarz do art. 3, nb 6.

Postanowienie to zaskarżył syndyk, powołując się na to, że wyłączenie stosowania ustawy o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych do długów objętych postępowaniami prowadzonymi na podstawie przepisów Prawa upadłościowego powoduje, iż z masy upadłości nie mogą być zaspokajane żadne odsetki naliczone na podstawie ustawy o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych (a zatem także odsetki narosłe w okresie przed dniem ogłoszenia upadłości dłużnika). Zaaprobowanie tego stanowiska skutkowałoby tym, że w momencie ogłoszenia upadłości dłużnika następowaloby wyłączenie zastosowania wszystkich przepisów ustawy o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych do danej transakcji ze skutkiem *ex tunc*, a tym samym niejako „anulowaniu” ulegałyby odsetki należne od dłużnika na podstawie ustawy o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych, narosłe przed dniem ogłoszenia upadłości dłużnika.

Sąd pytający dostrzegł jeszcze trzecią możliwość rozstrzygnięcia powyższego sporu, polegającą na przyjęciu, że wyłączenie zastosowania przepisów ustawy o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych do długów objętych postępowaniami prowadzonymi na podstawie przepisów Prawa upadłościowego oznacza również wyłączenie zastosowania do nich art. 4a u.p.n.o.t.h., a więc skutkuje powrotem do ogólnych regulacji dotyczących odsetek ustawowych za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego, zawartych w Kodeksie cywilnym (art. 481 § 2 k.c.). Tym samym na liście wierzytelności można by uwzględnić oraz zaspokoić z masy upadłości odsetki naliczone z tytułu transakcji handlowych, ale w wysokości określonej stosownie do art. 481 § 2 k.c.²⁰

W doktrynie wątpliwości budzi też kwestia o jeszcze bardziej podstawowym znaczeniu, a mianowicie taka, czy stosowanie przepisów ustawy o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych do długów objętych postępowaniem prowadzonym na podstawie przepisów Prawa upadłościowego jest wyłączone z mocy art. 3 pkt 1 u.p.n.o.t.h. dopiero od dnia ogłoszenia upadłości dłużnika, czy też – jak sugerowałoby dosłowne brzmienie tego ostatniego przepisu – już od dnia złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, gdyż już z tym ostatnim dniem następuje zainicjowanie „postępowania prowadzonego na podstawie przepisów” Prawa upadłościowego²¹. Również ten problem uwidocznił się w sprawie rozpoznawanej przez sąd pytający²².

²⁰ Jak się wydaje, w doktrynie takie stanowisko prezentuje M. Juško, *Zakres zastosowania ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych*, „Monitor Prawniczy” 2017/2, s. 83, chociaż autor wprost wyraża je tylko w odniesieniu do odsetek, o których mowa w art. 92 pkt 2 pr. upadł.

²¹ Za tym pierwszym stanowiskiem opowiadają się m.in. M. Juško, *Zakres...*, s. 83; B. Ostrzechowski, K. Riedl (w:) *Ustawa...*, komentarz do art. 3, nt 10; P. Dolniak, *Przeciwdziałanie nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych. Komentarz*, Warszawa 2021, LEX/el., komentarz do art. 3, teza 14; M. Toroń (w:) *Ustawa...*, komentarz do art. 3, nb 5; przeciwnie E. Marcisz, *Ustawa o terminach zapłaty w transakcjach handlowych. Komentarz*, Warszawa 2014, LEX/el., art. 3, teza 2.

²² W uzasadnieniu uchwały z 5.10.2022 r. SN zdaje się aprobować to pierwsze stanowisko. W tym

W uchwale z 5.10.2022 r. (III CZP 101/22) Sąd Najwyższy rozstrzygnął, że „przewidziane w art. 3 pkt 1 ustawy z 8.03.2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 893) wyłączenie stosowania tej ustawy do długów objętych postępowaniem prowadzonym na podstawie przepisów ustawy z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 1520), nie pozbawia wierzyciela uprawnienia do odsetek ustawowych za opóźnienie na zasadach ogólnych”.

Jak wynika z uzasadnienia tej uchwały, wyraża ona aprobatę dla przytoczonej wyżej trzeciej możliwości rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia, dostrzeżonej przez sąd pytający, zgodnie z którą wyłączenie zastosowania przepisów ustawy o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych do długów objętych postępowaniami prowadzonymi na podstawie przepisów Prawa upadłościowego oznacza również wyłączenie zastosowania do nich art. 4a u.p.n.o.t.h., w konsekwencji czego następuje powrót do ogólnych regulacji dotyczących odsetek ustawowych za opóźnienie (art. 481 § 2 k.c.). Oznacza to, że w sprawie rozpoznawanej przez sąd pytający na liście wierzytelności można uwzględnić oraz zaspokoić z masy upadłości odsetki naliczone z tytułu transakcji handlowych do dnia ogłoszenia upadłości, ale należy ponownie przeliczyć kwotę tych odsetek, stosownie do art. 481 § 2 k.c. W doktrynie przeważało jak dotychczas odmienne zapatrywanie²³, zgodne z interpretacją przyjętą przez sędziego-komisarza w sprawie rozpoznawanej przez sąd pytający.

Stanowisko Sądu Najwyższego zostało oparte na założeniu, że w odniesieniu do długów objętych postępowaniem upadłościowym, a zatem także odsetek ustawowych za opóźnienie, konsekwencje niewykonania/nienależytego wykonania zobowiązań należy określać z całkowitym pominięciem przepisów ustawy o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych, co uzasadnia wniosek o powrocie do ogólnych regulacji dotyczących odsetek ustawowych za opóźnienie. Takie zapatrywanie jest prawidłowe w świetle wykładni literalnej przepisów ustawy o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych, nie stoi mu też na przeszkodzie dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/7/UE z 16.02.2011 r. w sprawie zwalczania opóźnień w płatnościach w transakcjach handlowych²⁴, która upoważnia państwa członkowskie do wyłączenia stosowania środków przewidzianych w dyrektywie do długów będących przedmiotem postępowań upadłościowych,

---

też kierunku art. 3 pkt 1 u.p.n.o.t.h. został znowelizowany na mocy zm.u.p.n.o.t.h., jednak do sprawy, w której postawiono pytanie prawne, należało stosować dotychczasowe przepisy (por. art. 3 ust. 1 zm.u.p.n.o.t.h.).

²³ Zob. m.in. M. Juško, *Zakres...*, s. 83; B. Ostrzechowski, K. Riedl (w:) *Ustawa...*, komentarz do art. 3, nt 10; P. Dolniak, *Przeciwdziałanie...*, komentarz do art. 3, teza 14; M. Toroń (w:) *Ustawa...*, komentarz do art. 3, nb 5.

²⁴ Wersja przekształcona, Dz.Urz. UE L nr 48, s. 1, ze zm.; zob. motyw 8 i art. 1 ust. 3 tej dyrektywy.

w tym postępowań mających na celu restrukturyzację długu²⁵. Odrębną kwestią jest jednak to, czy takie rozwiązanie legislacyjne jest w pełni uzasadnione. Ogłoszenie upadłości lub otwarcie postępowania restrukturyzacyjnego nie powinny zmieniać powstałego wcześniej roszczenia wierzyciela z tytułu odsetek.

J.Z.

2. KOMENTARZE DO WYBRANYCH ORZECZEŃ

2.1. PRZYZYNIENIE SIĘ POSZKODOWANEGO NIEPOSIADAJĄCEGO ZDOLNOŚCI DELIKTOWEJ DO POWSTANIA SZKODY

Komentarz do wyroku Sądu Najwyższego z 15.06.2022 r. (II CSKP 145/22)²⁶

Dla uwzględnienia przyczynienia się niezbędne jest, aby poszkodowany mógł choć w ograniczonym zakresie mieć świadomość nagannego zachowania lub grożącego mu niebezpieczeństwa, co oznacza konieczność uzależnienia ewentualnego zastosowania instytucji przyczynienia się od posiadania przez poszkodowanego zdolności deliktowej. Posiadanie przez poszkodowanego zdolności deliktowej jako wymóg zastosowania instytucji przyczynienia się do powstania szkody wynika z akceptacji koncepcji winy jako adekwatnie tłumaczącej istotę przyczynienia się. Jest także wynikiem akceptacji teorii tzw. równego traktowania. Skoro warunkiem odpowiedzialności deliktowej za zawiniony czyn własny jest posiadanie określonych kwalifikacji psychicznych umożliwiających postawienie zarzutu winy, to identyczny wymóg należy przyjąć w odniesieniu do możliwości postawienia poszkodowanemu zarzutu przyczynienia się.

Stan faktyczny

W sprawie, w której został wydany komentowany wyrok, poszkodowany domagał się zasądzenia zadośćuczynienia za doznaną krzywdę od ubezpieczyciela, z którym osoba bezpośrednio odpowiedzialna za szkodę (dziadek poszkodowanego) miała zawartą umowę obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej rolników²⁷. Dziadek poszkodowanego prowadził gospodar-

²⁵ Zob. motyw 8 i art. 1 ust. 3 tej dyrektywy.

²⁶ Teza redakcyjna wyroku opublikowana w „Biuletynie Izby Cywilnej Sądu Najwyższego” 2022/7–8, s. 7, brzmi: „Skutki działań lub zaniechań osób zobowiązanych do nadzoru nad małoletnim poszkodowanym nieposiadającym zdolności deliktowej (a więc małoletnim poniżej lat 13 – art. 426 k.c.), choćby nawet zachowania te pozostawały w związku przyczynowym z poniesioną przez takiego małoletniego szkodą, nie powodują zmniejszenia odszkodowania należnego temu małoletniemu (art. 362 k.c.). Z tego powodu skutki zachowań takich osób nie mogą zostać temu małoletniemu poczytane za przyczynienie się do powstania szkody”.

²⁷ Zob. art. 50 ust. 1 ustawy z 22.05.2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym

stwo rolne, w którym powód doznał szkody, gdy jako 9-letni chłopiec próbował napompować koła do roweru za pomocą domowej roboty sprężarki powietrza (zasilanej elektrycznie) używanej w gospodarstwie dziadka do pompowania kół maszyn rolniczych. Po podłączeniu sprężarki do źródła zasilania elektrycznego powód został porażony prądem, co miało poważne skutki dla jego zdrowia. W czasie zdarzenia powód pozostawał na terenie gospodarstwa rolnego pod nadzorem swojej matki i babki (jego ojciec przebywał za granicą), jednak matka chwilowo weszła do domu, aby uśpić drugie z dzieci. Powód został pod opieką babki i wtedy udał się do garażu, w którym doszło do wypadku. Rodzice i babka zakazywali powodowi używania urządzeń elektrycznych, ale powód złamał ten zakaz. Nie ustalono przyczyny ani rzeczywistej wady sprężarki powietrza. Garaż, w którym się znajdował, był jednak otwarty i niezabezpieczony przed dostępem małoletniego powoda²⁸.

Najbardziej kontrowersyjną kwestią w sprawie była możliwość obniżenia należnego powodowi zadośćuczynienia na podstawie art. 362 k.c. z uwagi na przyczynienie się poszkodowanego do powstania szkody. Sąd pierwszej instancji obniżył zadośćuczynienie z uwagi na nieprawidłowość zachowania samego poszkodowanego. Sąd przyjął, że co prawda powodowi z racji wieku nie można było przypisać winy za spowodowanie wypadku, jednak świadomie złamał on zakaz ze strony rodziców, którzy zabronili mu posługiwania się urządzeniami elektrycznymi w gospodarstwie, a powód „był już w takim wieku, że tego rodzaju decyzję mógł podjąć samodzielnie”²⁹. Sąd dodał, że małoletni poniżej 13. roku życia, nieponoszący winy z racji wieku, może swoim działaniem lub zaniechaniem przyczynić się do zaistnienia zdarzenia i powstania szkody w rozumieniu art. 362 k.c.³⁰

Sąd drugiej instancji również uznał za zasadne obniżenie zadośćuczynienia na podstawie art. 362 k.c., ale źródła przyczynienia się do powstania szkody upatrywał nie w zachowaniu samego poszkodowanego, lecz w niedopełnieniu przez rodziców obowiązku nadzoru nad małoletnim. Sąd przyjął, że powód był w wieku, w którym nie miał świadomości skutków korzystania ze sprężarki oraz ryzyka doznania porażenia prądem i wymagał bezpośredniego nadzoru oraz wzmożonej pieczy nad jego bezpieczeństwem, ale rodzice nie dochowali należytej staranności przy wykonywaniu obowiązku nadzoru i nie dopełnili „wszystkiego co możliwe, by zapobiec szkodzie”³¹. W konsekwencji podję-

---

Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2277 ze zm.).

²⁸ Stan faktyczny został częściowo przytoczony w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego, a bardziej szczegółowo w uzasadnieniu wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z 13.06.2019 r. (I ACa 156/18), LEX nr 3391943, od którego wniesiona została skarga kasacyjna rozpoznawana przez Sąd Najwyższy.

²⁹ Stanowisko sądu pierwszej instancji zostało przytoczone w uzasadnieniu wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z 13.06.2019 r. (I ACa 156/18), LEX nr 3391943.

³⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z 13.06.2019 r. (I ACa 156/18), LEX nr 3391943.

³¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z 13.06.2019 r. (I ACa 156/18), LEX nr 3391943.

ta przez powoda próba uruchomienia sprzężarki nie została dostrzeżona przez osoby, które się nim opiekowały, i nie uniemożliwiono mu tej czynności mimo istnienia zagrożenia dla zdrowia dziecka. W ocenie sądu apelacyjnego przyczynienie się rodziców do powstania szkody, która dotknęła ich małoletnie dziecko, jest równoznaczne co do skutków określonych w art. 362 k.c. z przyczynieniem się samego poszkodowanego³².

Stanowisko Sądu Najwyższego

Sąd Najwyższy nie podzielił stanowiska sądu apelacyjnego w tej ostatniej kwestii i przyjął, że skutki działań lub zaniechań osób zobowiązanych do nadzoru nad małoletnim poszkodowanym nieposiadającym zdolności deliktowej (tj. małoletnim poniżej lat 13 – art. 426 k.c.) nie powodują zmniejszenia odszkodowania należnego temu małoletniemu (art. 362 k.c.), choćby nawet zachowania te pozostawały w związku przyczynowym z poniesioną przez małoletniego szkodą. Skutki zachowań takich osób nie mogą zostać uznane za przyczynienie się małoletniego do powstania szkody, gdyż nie sposób uznać osób zobowiązanych do nadzoru nad nim za takie, za które poszkodowany ponosi odpowiedzialność deliktową.

W odniesieniu do samego małoletniego Sąd Najwyższy wyraził zapatrywanie, że również jego zachowanie nie może być kwalifikowane jako przyczynienie się do powstania szkody w rozumieniu art. 362 k.c., ponieważ dla uwzględnienia przyczynienia się niezbędne jest posiadanie przez poszkodowanego zdolności deliktowej, a 9-letni powód zdolności tej nie miał w chwili zdarzenia i tym samym nie można mu przypisać winy. Sąd Najwyższy stwierdził, że konieczność spełnienia przesłanki winy poszkodowanego dla przyjęcia jego przyczynienia się do powstania szkody wynika także z koncepcji tzw. równego traktowania, z której wywiódł, iż „skoro warunkiem odpowiedzialności deliktowej za zawiniony czyn własny jest posiadanie określonych kwalifikacji psychicznych umożliwiających postawienie zarzutu winy, to identyczny wymóg należy przyjąć w odniesieniu do możliwości postawienia poszkodowanemu zarzutu przyczynienia się”. Tym samym Sąd nie znalazł uzasadnienia dla obniżenia należnego poszkodowanemu zadośćuczynienia na podstawie art. 362 k.c.

Dodatkowo Sąd Najwyższy uznał, że dopuszczenie przez osoby obowiązane do nadzoru nad małoletnim do skorzystania przez niego ze sprzężarki w celu napompowania koła w rowerze nie stanowiło uchybienia przez rodziców obowiązkowi nadzoru nad małoletnim, bowiem „trudno przyjąć, iż taka powszechna czynność, często wykonywana w realiach tego rodzaju gospodarstw jak w niniejszej sprawie, powinna być dokonywana w jakiś szczególny, uwzględniający elementy władztwa nad małoletnim, sposób”.

³² Sąd Apelacyjny przywołał tu stanowisko zaprezentowane we wcześniejszym orzecznictwie Sądu Najwyższego – zob. wyrok SN z 2.12.1982 r. (IV CR 484/82), OSPIKA 1984/1, poz. 4; wyrok SN z 10.09.1965 r. (II CR 283/65), OSPIKA 1967/6–7, poz. 174.

Ocena rozstrzygnięcia

Na pełną aprobatę zasługuje stanowisko wykluczające możliwość uznania działań lub zaniechań osób obowiązanych do nadzoru nad poszkodowanym nieposiadającym zdolności deliktowej (art. 426 k.c.) za przyczynienie się poszkodowanego do powstania lub zwiększenia szkody w rozumieniu art. 362 k.c. Pogląd ten zdecydowanie dominuje zarówno w orzecznictwie³³, jak i w doktrynie³⁴.

Na większą uwagę zasługuje wyrażone w uzasadnieniu wyroku zapatrywanie w kwestii przesłanek kwalifikacji zachowania poszkodowanego jako przyczynienia się w rozumieniu art. 362 k.c. W doktrynie i orzecznictwie prezentowane są w tej kwestii różne stanowiska³⁵, ale najczęściej aprobowana jest koncepcja, zgodnie z którą za przyczynienie się do powstania lub zwiększenia szkody może być uznane tylko zachowanie poszkodowanego pozostające w adekwatnym związku przyczynowym ze szkodą albo koncepcja wymagająca, poza związkiem kauzalnym, także obiektywnej nieprawidłowości zachowania poszkodowanego³⁶. W komentowanym wyroku przyjęty został inny pogląd, chociaż nie został on wystarczająco jasno nakreślony. Sąd Najwyższy stwierdził ogólnie, że „posiadanie przez poszkodowanego zdolności deliktowej jako wymóg zastosowania instytucji przyczynienia się do powstania szkody wynika z akceptacji koncepcji winy jako adekwatnie tłumaczącej istotę przyczynienia się”, co może sugerować, iż wina poszkodowanego została uznana za generalną przesłankę przyjęcia przyczynienia się poszkodowanego w rozumieniu

³³ Zob. wyrok SN z 16.03.1983 r. (I CR 33/83), OSNCP 1983/12, poz. 196; wyrok SN z 22.09.1986 r. (IV CR 279/86), LEX nr 530539; wyrok SN z 5.11.2008 r. (I CSK 139/08), Legalis nr 553458; wyrok SN z 24.01.2017 r. (V CSK 163/16), Legalis nr 1618261; tak też Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z 3.06.2020 r. (I ACa 284/20), Legalis nr 2449725.

³⁴ A. Szpunar, *Wina poszkodowanego w prawie cywilnym*, Warszawa 1971, s. 177–178; A. Kubas, *Zachowanie osób trzecich jako przyczynienie się poszkodowanego*, „Studia Cywilistyczne” 1976, t. XXVI, s. 32–33; M. Kaliński (w.): *System prawa cywilnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2018, s. 198–199; M. Wilejczyk, *Przyczynienie się poszkodowanego do powstania szkody a współczesne tendencje ochrony poszkodowanego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2018/1, s. 171–172; P. Sobolewski (w.): *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu W. Borysiak, Warszawa 2022, Legalis/el., komentarz do art. 362, nt 20–21; A. Koch (w.): *Kodeks cywilny*, t. 2, *Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, komentarz do art. 362, nb 24; P. Machnikowski (w.): *Zobowiązania. Przepisy ogólne i powiązane przepisy Księgi I k.c. Komentarz*, red. P. Machnikowski, Warszawa 2022, Legalis/el., t. 1, komentarz do art. 362, nb 37. Przeciwnie stanowisko wyrażone przez K. Stefaniuka, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 10.09.1965 r. (II CR 283/65)*, OSPiKA 1967/6–7, poz. 174, s. 315, należy uznać za odosobnione.

³⁵ W najnowszej literaturze zestawiają je m.in. M. Kaliński, *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, Warszawa 2014, s. 538–550; M. Wilejczyk, *Przyczynienie się...*, s. 148–151; T. Nowakowski, *Koncepcje przyczynienia się poszkodowanego do wypadku komunikacyjnego prezentowane w doktrynie i orzecznictwie*, „Przegląd Sądowy” 2021/7–8, s. 147–149; P. Sobolewski (w.): *Kodeks...*, komentarz do art. 362, nt 1.

³⁶ Zob. literaturę przywołaną w poprzednim przypisie oraz tam omawiane orzecznictwo.

art. 362 k.c.³⁷ Jednocześnie jednak Sąd Najwyższy odwołał się do wywodzonej z literatury obcej „koncepcji równego traktowania”, która z kolei zakłada, że o przyczynieniu się poszkodowanego można mówić wtedy, gdy w odniesieniu do niego są spełnione takie przesłanki, jakie byłyby wymagane do przyjęcia jego odpowiedzialności, gdyby to on był sprawcą szkody³⁸, a to nie zawsze będzie skutkowało koniecznością przypisania poszkodowanemu winy dla przyjęcia, że przyczynił się do powstania lub zwiększenia szkody, ponieważ różne mogą być podstawy odpowiedzialności odszkodowawczej, a nie wszystkie uzależniają tę odpowiedzialność od winy. W sprawie, w której zapadł komentowany wyrok, sądy pierwszej i drugiej instancji przyjęły, że osoba bezpośrednio ponosząca odpowiedzialność odszkodowawczą odpowiada na podstawie art. 415 k.c., a więc na zasadzie winy³⁹. Być może zatem stanowiska Sądu Najwyższego o konieczności przypisania winy poszkodowanemu dla przyjęcia jego przyczynienia się nie należy traktować jako odnoszącego się generalnie do każdej podstawy odpowiedzialności odszkodowawczej, lecz tylko do przypadków, w których osoba bezpośrednio ponosząca odpowiedzialność odszkodowawczą odpowiada za czyn niedozwolony na zasadzie winy. Za tym ostatnim wnioskiem przemawiałoby to, że przywołana przez Sąd Najwyższy teoria równego traktowania jest zbliżona do prezentowanej w polskiej literaturze koncepcji, według której przesłanki przyczynienia się zależą od tego, na jakiej zasadzie ponosi odpowiedzialność sprawca szkody, a więc jeśli ponosi on odpowiedzialność na zasadzie winy, to wina jest też przesłanką przyjęcia przyczynienia się poszkodowanego⁴⁰.

Mimo tej niejasności komentowany wyrok porusza istotny i aktualny problem możliwości przyjęcia przyczynienia się osoby nieposiadającej zdolności deliktowej do powstania szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym. Sąd

³⁷ Taki pogląd również jest prezentowany w polskiej doktrynie (zob. m.in. M. Wilejczyk, *Przyczynienie się...*, s. 149–150; P. Granecki, *W sprawie wykładni art. 362 kodeksu cywilnego*, „Państwo i Prawo” 2003/1, s. 76–77), chociaż ma on mniej zwolenników niż koncepcje kausalna i obiektywnej nieprawidłowości zachowania poszkodowanego.

³⁸ Zob. szerzej M. Wilejczyk, *Przyczynienie się...*, s. 151–152 i tam przywołane stanowiska prezentowane w literaturze obcej.

³⁹ Winy („co najmniej rażącego niedbalstwa”) rolnika posiadającego gospodarstwo rolne dopatrzono się w niezabezpieczeniu garażu, w którym znajdowała się sprężarka powietrza, przed dostępem małoletniego (tak sąd apelacyjny), ale kwestia podstawy prawnej i przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej ubezpieczonego rolnika została potraktowana marginalnie przez sądy orzekające w sprawie. Można by się zastanawiać, czy zachodziły podstawy przyjęcia odpowiedzialności rolnika na zasadzie ryzyka (art. 435 § 1 k.c.), ale kwestia ta nie była analizowana i nie wiadomo, czy gospodarstwo rolne spełniało przesłanki zakwalifikowania go jako przedsięwzięcia uprawiane w ruch za pomocą sił przyrody – por. wyrok Sądu Najwyższego z 15.02.2008 r. (I CSK 376/07), OSNC 2008/D, nr 4, poz. 117.

⁴⁰ Zwolennikiem tej koncepcji był zwłaszcza A. Szpunar, *Wina...*, s. 116–125; zob. też T. Wiśniewski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, *Zobowiązania. Część ogólna*, red. J. Gudowski, Warszawa 2018, s. 113–114; w orzecznictwie zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 13.10.1998 r. (II UKN 259/98), OSNP 1999/21, poz. 698; z 16.09.2003 r. (IV CKN 481/01), Legalis nr 65149; z 3.08.2006 r. (IV CSK 118/06), Legalis nr 173821, a także z 17.04.2015 r. (I CSK 216/14), Legalis nr 1260019.

Najwyższy przyjął, że zdolność deliktowa jest przesłanką takiego przyczynienia, chociaż nie jest do końca jasne, do jakich przypadków odpowiedzialności odszkodowawczej Sąd Najwyższy chciał odnieść to wymaganie. Jeśli tylko do przypadków odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych opartej na zasadzie winy, to stanowisko to można uznać za zbieżne z poglądem już wcześniej wyrażanym przez Sąd Najwyższy⁴¹. W innych europejskich porządkach prawnych posiadanie zdolności deliktowej jest jednak uznawane z reguły za przesłankę przyczynienia się poszkodowanego do powstania szkody, zwłaszcza w odniesieniu do szkód na osobie, i to nie tylko w przypadkach, gdy sam sprawca szkody ponosi odpowiedzialność na zasadzie winy. Polski system prawny jawi się na tym tle jako jeden z nielicznych, w których osobom nieposiadającym zdolności deliktowej może zostać przypisane przyczynienie się do powstania szkody⁴². Trafnie podkreśla się więc konieczność ponownej analizy tego zagadnienia w prawie polskim i weryfikacji dotychczas przyjętych zapatrywań⁴³, a komentowany wyrok wychodzi naprzeciw tej potrzebie.

Podjęając dyskusję na ten temat, należy jednak zwrócić uwagę na konsekwencje przyjęcia stanowiska uzależniającego możliwość przypisania poszkodowanemu przyczynienia się do powstania szkody od posiadania przez niego zdolności deliktowej. W prawie polskim zdolność deliktowa małoletnich wyznaczona jest przez sztywny wymóg osiągnięcia wieku 13 lat (art. 426 k.c.), a zdolność deliktowa osób niepełnoletnich oceniana jest *ad casu* (art. 425 k.c.). Wyłączenie możliwości przypisania przyczynienia się osobie nieposiadającej zdolności deliktowej rodzi automatycznie pytanie o odpowiedzialność odszkodowawczą osób zobowiązanych do nadzoru nad małoletnimi i niepełnoletnimi, którzy doznali szkody w następstwie niedopełnienia obowiązku nadzoru nad nimi. Osoby obowiązane do sprawowania nadzoru, które naruszyły ciążące na nich obowiązki, powinny ponosić odpowiedzialność odszkodowawczą wobec poszkodowanych poddanych ich opiece, a ich odpowiedzialność powinna być solidarna ze sprawcą „głównym” (art. 441 § 1 k.c.).

W tym kontekście w komentowanym wyroku można dostrzec pewną niekonsekwencję. Z jednej strony Sąd Najwyższy przyjął, że „działanie poszkodowanego oraz dalsze konsekwencje tego działania z uwagi na wiek poszkodowanego pozostawały poza sferą jego świadomości oraz umiejętności poznawczych”, dlatego nie można obniżyć zadośćuczynienia należnego mu od ubezpieczyciela. Z drugiej jednak strony Sąd Najwyższy ocenił, że dopuszczenie przez osoby obowiązane do nadzoru do skorzystania przez małoletniego ze sprzętarki w celu napompowania koła w rowerze nie mogło zostać zakwalifikowane jako uchybienie obowiązkowi nadzoru. Skoro w ocenie sądu, z uwagi na wiek poszko-

⁴¹ Zob. wyroki przywołane w poprzednim przypisie.

⁴² Zob. U. Magnus, M. Martín-Casals, *Comparative Conclusions (w:) Unification of Tort Law: Contributory Negligence*, red. U. Magnus, M. Martín-Casals, The Hague–London–New York 2004, s. 279–281. Por. też M. Wilejczyk, *Przyczynienie się...*, s. 155–157.

⁴³ M. Wilejczyk, *Przyczynienie się...*, *passim*.

dowanego, miał on ograniczone zdolności poznawcze, a konsekwencje użycia urządzenia elektrycznego pozostawały poza sferą jego świadomości, to sąd powinien był wyprowadzić stąd wnioski, że powód był jednak w wieku, w którym nadal wymagał dość ścisłego nadzoru ze strony osób dorosłych. Nie można, nie narażając się na zarzut niekonsekwencji, przyjąć jednocześnie, że mimo takich ograniczeń zdolności poznawczych dziecka nadzór nad nim ze strony osób obowiązanych do opieki był w stanie faktycznym wystarczający. Zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę, że stopień wymaganej od rodziców staranności przy wykonywaniu władzy rodzicielskiej, także w zakresie troski o bezpieczeństwo dziecka, określa się wręcz jako „maksymalny”⁴⁴.

Przy stanowisku Sądu Najwyższego zakładającym brak możliwości przyjęcia przyczynienia się do powstania szkody poszkodowanych pozbawionych zdolności deliktowej nie powinno się więc jednocześnie łagodzić wymagań stawianych osobom obowiązanych do nadzoru nad takimi poszkodowanymi. W przeciwnym wypadku dochodzić może do nieakceptowalnych sytuacji, w których nawet w razie obiektywnie nieprawidłowego i pozostającego w związku kauzalnym ze szkodą zachowania osoby nieposiadającej zdolności deliktowej ciężar naprawienia szkody wyrządzonej takiej osobie będzie przerzucany w całości na osobę trzecią (sprawcę szkody), gdyż poszkodowanemu nie będzie można przypisać przyczynienia się z uwagi na brak zdolności deliktowej, a osoby, które właśnie z uwagi na ograniczone zdolności poznawcze tej osoby i nieumiejętność należytego rozpoznanie grożących jej niebezpieczeństw obowiązane są do nadzoru nad taką osobą, będą „zwolnione” z odpowiedzialności odszkodowawczej w stosunku do podopiecznego za niedopełnienie obowiązku nadzoru, wobec obniżania stopnia wymaganej od nich staranności przy sprawowaniu nadzoru nad podopiecznym. Przerzucanie odpowiedzialności za skutki zachowań takich podopiecznych w całości na osobę trzecią – sprawcę szkody, budzi sprzeciw i musi zostać uznane za nadużycie.

J.Z.

2.2. PIERWSZEŃSTWO ZASPOKOJENIA Z PRZEDMIOTU CZYNNOŚCI UZNANEJ ZA BEZSKUTECZNĄ WOBEC WIERZycIELA

Komentarz do uchwały Sądu Najwyższego z 2.02.2022 r. (III CZP 32/22)⁴⁵

W razie zbiegu – w postępowaniu egzekucyjnym z użytkowania wieczystego – uprawnienia wierzyciela (pauliańskiego), względem którego

⁴⁴ J. Gajda (w:) *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2021, Legalis/el., komentarz do art. 95, nb 3 i 12; J. Słyk (w:) *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu M. Domański, J. Słyk, Warszawa 2022, Legalis/el., komentarz do art. 95, nt 17. Por. też postanowienie Sądu Najwyższego z 12.12.2000 r. (V CKN 1751/00), Legalis nr 299530.

⁴⁵ Uchwała SN z 2.02.2022 r. (III CZP 32/22), OSNC 2022/9, poz. 87.

czynność prawna zbycia tego prawa, zawarta między dłużnikiem a osobą trzecią, została uznana za bezskuteczną (art. 532 k.c.), z uprawnieniem wierzyciela (hipotecznego), który uzyskał na tym prawie zabezpieczenie hipoteczne na podstawie czynności prawnej zawartej z osobą trzecią, ale przed ujawnieniem w księdze wieczystej roszczenia wierzyciela pauliańskiego, mają zastosowanie reguły pierwszeństwa wynikające z ustawy z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2019 r. poz. 2204), chyba że wierzyciel pauliański zakwestionował skutecznie czynność prawną ustanowienia hipoteki w trybie skargi pauliańskiej realizowanej w formie powództwa albo zarzutu przeciwko wierzycielowi hipotecznemu (art. 531 § 1 i 2 k.c.).

Stan faktyczny

Małżonkowie w 2009 r. zawarli umowę sprzedaży prawa użytkowania wieczystego na rzecz spółki z o.o., która została wpisana do księgi wieczystej jako użytkownik wieczysty. W marcu 2013 r. sąd okręgowy w wyroku uznał tę umowę za bezskuteczną wobec Skarbu Państwa – naczelnika urzędu skarbowego w K. W lutym 2014 r. sąd apelacyjny zmienił wyrok, ograniczając uznanie wspomnianej umowy sprzedaży za bezskuteczną, jednakże na skutek uchylecia tego wyroku przez SN w wyniku wniesionej skargi kasacyjnej ostatecznie sąd apelacyjny w wyroku z.12.2015 r. uwzględnił w całości powództwo Skarbu Państwa – naczelnika urzędu skarbowego. Już po wydaniu wyroku przez sąd okręgowy pozwana spółka ustanowiła w 2013 r. na prawie użytkowania wieczystego trzy hipoteki na rzecz różnych podmiotów, z których jedna została dwa lata później wykreślona. Na wniosek Skarbu Państwa – naczelnika urzędu skarbowego z.04.2014 r. zostało ujawnione w księdze wieczystej, w której wpisane było prawo użytkowania wieczystego, roszczenie Skarbu Państwa „uwzględnione wyrokiem sądu apelacyjnego”. Naczelnik urzędu skarbowego wystawił administracyjny tytuł wykonawczy przeciwko małżonkom (pozwany w sprawie ze skargi pauliańskiej) i wszczął egzekucję z prawa użytkowania wieczystego. Ponieważ egzekucję do prawa użytkowania wieczystego skierował także jeden z wierzycieli hipotecznych, prowadzenie egzekucji zostało powierzone komornikowi. Prowadzący egzekucję wierzyciel hipoteczny uzyskał przybicie prawa użytkowania wieczystego, lecz nie zapłacił całej ceny, ponieważ chciał zaliczyć na jej poczet własną wierzytelność zabezpieczoną hipoteką. Sąd rejonowy odmówił przysądzenia prawa użytkowania wieczystego na rzecz wierzyciela hipotecznego, wskazując na pierwszeństwo zaspokojenia należności, których ochronę uzyskał Skarb Państwa wskutek uwzględnienia skargi pauliańskiej. Sąd okręgowy, który rozpoznawał zażalenie wierzyciela hipotecznego na postanowienie sądu rejonowego odmawiające przysądzenia prawa użytkowania wieczystego, postanowił skierować pytanie prawne do SN, powołując się na wątpliwości

dotyczące pierwszeństwa zaspokojenia na gruncie art. 532 k.c. W uzasadnieniu pytania sąd okręgowy stwierdził, że jego zdaniem nie znajduje uzasadnienia pogląd, który przyznaje bezwzględne pierwszeństwo wierzyciela pauliańskiego przed wierzycielami osobistymi i rzeczowymi osoby trzeciej, zwłaszcza że wierzyciel pauliański prowadzi egzekucję przeciwko własnemu dłużnikowi, a nie osobie trzeciej, przeciwko której egzekucję prowadził w sprawie wierzyciel hipoteczny. Przeciwno przyznaniu pierwszeństwa wierzytelności wierzyciela pauliańskiego przemawia ponadto zdaniem sądu okręgowego „istota zabezpieczeń rzeczowych” oraz rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych.

Stanowisko Sądu Najwyższego

Sąd Najwyższy, udzielając odpowiedzi na pytanie prawne sądu okręgowego, uznał, że o pierwszeństwie zaspokojenia wierzytelności w razie skierowania egzekucji do tego samego przedmiotu przez wierzyciela pauliańskiego i wierzyciela hipotecznego powinny rozstrzygać reguły pierwszeństwa wynikające z przepisów ustawy z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece⁴⁶. Sąd Najwyższy przypomniał, że wyrok uwzględniający powództwo wydany na skutek skargi pauliańskiej ma charakter kształtujący i łącznie z tytułem wykonawczym przeciwko dłużnikowi zaskarżonej czynności stanowi podstawę umożliwiającą wierzycielowi sięgnięcie do znajdującego się w majątku osoby trzeciej przedmiotu, który wyszedł z majątku dłużnika na skutek zaskarżonej czynności dłużnika. Egzekucja jest prowadzona przeciwko dłużnikowi i w jej toku komornik zajmuje przedmiot należący do osoby trzeciej, który – na skutek ubezskutekcznienia w stosunku do wierzyciela czynności prawnej wprowadzającej ten przedmiot do majątku tej osoby – traktowany jest w toku egzekucji tak, jakby pozostawał nadal w majątku dłużnika. Stosownie do art. 532 k.c. wierzyciel, wobec którego czynność dłużnika została uznana za bezskuteczną, może z pierwszeństwem przed wierzycielami osoby trzeciej dochodzić zaspokojenia z przedmiotów majątkowych, które wskutek tej czynności wyszły z majątku dłużnika albo do niego nie weszły. Przysługujące wierzycielowi pauliańskiemu prawo zaspokojenia dotyczy wyłącznie konkretnej wierzytelności i odnosi się jedynie do przedmiotów wymienionych w wyroku ze skargi pauliańskiej. Osoba trzecia powinna umożliwić mu realizację tego prawa, znosząc egzekucję skierowaną do składników majątkowych, których dotyczyła zaskarżona czynność, w granicach chronionej skargą pauliańską wierzytelności.

Następnie SN wskazał przepisy statuujące ustawowe pierwszeństwo zaspokojenia (art. 739 § 1, art. 1127, art. 1151 § 2 Kodeksu postępowania cywilnego⁴⁷, art. 335, art. 773 § 2 i art. 828 § 1 k.c. oraz art. 295 § 3, art. 486 § 3 Kodeksu spółek handlowych⁴⁸). Zauważył, że rozumienie pierwszeństwa w zaspokojeniu

⁴⁶ Ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2023 r. poz. 146), dalej u.k.w.h.

⁴⁷ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.).

⁴⁸ Ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1467 ze zm.).

konkurujących wierzytelności w literaturze prawniczej i w judykaturze nie jest jednolite. Według pierwszego poglądu pierwszeństwo zaspokojenia nie ma charakteru absolutnego i doznaje ograniczeń wynikających z przepisów o pierwszeństwie praw ujawnionych w księdze wieczystej bądź w rejestrze zastawów, jak też w przepisach o przywilejach określonych w art. 346 pr. upadł. Zgodnie z tym poglądem wierzytelność przysługująca wierzycielowi pauliańskiemu zaspokajana jest w tej samej kategorii co należności zabezpieczone rzeczowo, z uwzględnieniem jednak regulacji zawartej w art. 1026 § 1 k.p.c., a zatem po zaspokojeniu wierzytelności zabezpieczonej hipotecznie. Według drugiego poglądu art. 532 k.c. uprawnia wierzyciela pauliańskiego do zaspokojenia swojej wierzytelności przed wszelkimi wierzycielami osoby trzeciej, wymienionymi w art. 1025 k.p.c., co odpowiada celowi skargi pauliańskiej, ponieważ gdyby nie doszło do zaskarżonej czynności, osoba trzecia nie uzyskałaby korzyści, a jej wierzyciele nie mogliby zaspokoić się z tej korzyści. Ponadto art. 532 k.c. nie różnicuje wierzytelności przysługujących wierzycielom osoby trzeciej.

Sąd Najwyższy wskazał również na pogląd, że w przypadku skierowania egzekucji do przedmiotu czynności fraudacyjnej przez wierzyciela pauliańskiego i wierzyciela osoby trzeciej dochodzi do zbiegu egzekucji sądowych przeciwko różnym dłużnikom, ale skierowanych do tego samego przedmiotu, a wobec tego art. 1025 k.p.c. nie powinien mieć zastosowania. W takim przypadku wierzyciel pauliański powinien domagać się zwolnienia tego przedmiotu spod egzekucji.

Po przedstawieniu poglądów doktryny i orzecznictwa SN stwierdził, że analizowane zagadnienie ma charakter złożony i wymaga wszechstronnego podejścia uwzględniającego zarówno normy prawa materialnego, jak i procesowego. Podkreślił, że choć art. 532 k.c. nie ogranicza uprzywilejowania jedynie do określonej kategorii wierzycieli osoby trzeciej, to musi być interpretowany z uwzględnieniem przepisów szczególnych, a takimi są przepisy ustawy o księgach wieczystych i hipotece, te zaś przyznają pierwszeństwo zaspokojenia w egzekucji prowadzonej do przedmiotu hipoteki wierzytelności zabezpieczonej hipoteką przed wierzytelnościami przysługującymi wierzycielom osobistym dłużnika rzeczowego. Ponieważ wykładnia językowa art. 532 k.c. i art. 65 ust. 1 u.k.w.h. nie pozwala rozstrzygnąć kolizji uprawnień wierzyciela pauliańskiego i wierzyciela hipotecznego, dlatego należy sięgnąć do wykładni systemowej, funkcjonalnej i logicznej.

Zdaniem SN wyniki wykładni systemowej i funkcjonalnej przemawiają na rzecz przyznania pierwszeństwa wierzycielowi hipotecznemu. Na skutek uznania czynności prawnej dłużnika z osobą trzecią za bezskuteczną nieruchomości jest traktowana tak, jakby nadal znajdowała się w majątku dłużnika, a nie osoby trzeciej i w konsekwencji co do zasady nie może zostać obciążona hipoteką przez osobę trzecią ze skutkiem wobec wierzyciela pauliańskiego. Ponieważ jednak bezskuteczność czynności jest wynikiem orzeczenia sądu, istotnego znaczenia nabiera to, kiedy doszło do obciążenia hipotecznego nieruchomości przez osobę trzecią oraz czy wówczas było ujawnione w księdze

wieczystej roszczenie wierzyciela pauliańskiego, względnie czy wierzyciel hipoteczny, pomimo braku ujawnienia roszczenia pauliańskiego w księdze wieczystej, miał wiedzę o tym roszczeniu. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że *de lege lata* wierzycielowi pauliańskiemu przysługują środki zabezpieczające go przed czynnościami osoby trzeciej zmierzającymi do dalszego rozporządzania prawem do przedmiotu czynności fraudacyjnej. Są to przepisy o zabezpieczeniu roszczeń niepieniężnych w postępowaniu cywilnym, w tym pozwalające wydać postanowienie zakazujące zbywania lub obciążania nieruchomości (art. 756³ i art. 756⁴ k.p.c.). Uzyskanie takiego zabezpieczenia i ujawnienie go w księdze wieczystej powoduje, że uprawnionego należy uznać za osobę, której przysługuje prawo osobiste zabezpieczone na nieruchomości w rozumieniu art. 922 k.p.c. Następnie SN wskazał na art. 17 u.k.w.h., który stanowi podstawę prawną skutecznego dochodzenia roszczenia zabezpieczonego przez wpis także w odniesieniu do wierzyciela hipotecznego, który uzyskał wpis hipoteki już po ujawnieniu roszczenia w księdze wieczystej. Jest on konsekwencją przyjętej w ustawie o księgach wieczystych i hipotece zasady, że prawo wpisane później nie może być wykonywane z uszczerbkiem dla prawa wpisanego wcześniej, o ile przepis ustawy nie stanowi inaczej. Ponadto wierzyciel pauliański może zaskarżyć rozporządzenie przedmiotem czynności fraudacyjnej przez osobę trzecią na podstawie art. 532 § 2 k.c., przy czym rozporządzenie w rozumieniu tego przepisu może polegać na ustanowieniu na nim ograniczonego prawa rzeczowego. Przepisy o skardze pauliańskiej pozwalają wierzycielowi pauliańskiemu żądać uznania czynności za bezskuteczną także w drodze zarzutu, również w przypadku wszczęcia egzekucji z przedmiotu, co do którego czynność prawna dłużnika z osobą trzecią została uznana za bezskuteczną, przez wierzyciela hipotecznego, który uzyskał tego rodzaju zabezpieczenie na skutek czynności prawnej z osobą trzecią. Jeżeli wierzyciel pauliański nie ujawnił swojego roszczenia w księdze wieczystej, może w postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym z nieruchomości objętej czynnością fraudacyjną podnieść zarzut przeciwko wierzycielowi hipotecznemu na podstawie art. 532 § 2 k.c. Wierzyciel fraudacyjny może także wykazać złą wiarę wierzyciela hipotecznego w celu zwalczania pierwszeństwa zaspokojenia, gdy wiedział o roszczeniu wierzyciela pauliańskiego albo mógł się o nim z łatwością dowiedzieć (art. 6 ust. 2 u.k.w.h.). Dlatego SN doszedł ostatecznie do wniosku, że art. 532 § 1 k.c. nie modyfikuje w stosunku do wierzyciela hipotecznego, który uzyskał zabezpieczenie rzeczowe po dokonaniu czynności fraudacyjnej dłużnika z osobą trzecią, ale przed ujawnieniem w księdze wieczystej roszczenia wierzyciela pauliańskiego, pierwszeństwa zaspokojenia wierzytelności hipotecznej wynikającego z art. 65 ust. 1 u.k.w.h., chyba że zostanie uwzględniona skarga pauliańska przeciwko takiemu wierzycielowi hipotecznemu, dochodzona w formie powództwa albo zarzutu (art. 531 k.c.).

Ocena rozstrzygnięcia

Uchwała SN zasługuje na uwagę z kilku powodów. Po pierwsze, rozstrzyga problem kolizji pierwszeństwa zaspokojenia wierzyciela pauliańskiego i wierzyciela, któremu przysługuje hipoteka ustanowiona przez osobę trzecią, będący przedmiotem sporów w nauce prawa i orzecznictwie. Ma ona znaczenie przede wszystkim w sytuacji, gdy do udzielenia zabezpieczenia i ustanowienia hipoteki doszło przed wejściem w życie art. 756⁴ § 2 k.p.c.⁴⁹ (jak w stanie faktycznym, w którym została wydana uchwała). Po drugie, przyjęty przez SN pogląd wymaga krytycznej oceny ze względu na przedstawioną w nim argumentację, która opiera się na błędnej analizie przepisów ustawy o księgach wieczystych i hipotece i przepisów Kodeksu postępowania cywilnego.

1. Jak przedstawił to SN w uzasadnieniu komentowanej uchwały, w nauce prawa i orzecznictwie wykształciły się zasadniczo dwa poglądy co do rozumienia pierwszeństwa zaspokojenia z przedmiotu czynności fraudacyjnej przez wierzyciela, który uzyskał orzeczenie uznające czynność dłużnika za bezskuteczną.

Według pierwszego stanowiska pierwszeństwo określone w art. 532 k.c. uprawnia do zaspokojenia się wierzyciela pauliańskiego przed wszelkimi wierzycielami osoby trzeciej, wymienionymi w art. 1025 § 1 pkt 2–10 k.p.c., co odpowiada celowi skargi pauliańskiej, którym jest zaspokojenie wierzycieli z określonego przedmiotu, tak jakby się znajdował w majątku dłużnika. Przemawia za tym argument, że art. 532 k.c. nie różnicuje wierzycieli osobistych i rzeczowych osoby trzeciej. Obowiązek znoszenia egzekucji narzucony osobie trzeciej w art. 532 k.c. dotyczy także wierzycieli tej osoby, którzy – mimo że mają podstawy do traktowania przedmiotu ubezskutezcznionej czynności jako znajdującego się w majątku osoby trzeciej – w zbiegu z wierzycielem pauliańskim muszą ustąpić mu pierwszeństwa i mogą się zaspokoić z reszty sumy uzyskanej z egzekucji po zaspokojeniu wierzyciela pauliańskiego⁵⁰. Niektórzy autorzy popierający to stanowisko czynią jednak zastrzeżenie, że w przypadku obciążenia przedmiotu czynności fraudacyjnej hipoteką lub zastawem na rzecz osoby trzeciej wierzyciel pauliański będzie mógł korzystać z pierwszeństwa zaspokojenia przyznanego mu w art. 532 k.c. przed wierzytelnościami zabezpieczonymi rzeczowo, jeżeli zaskarżył ustanowienie zastawu lub hipoteki na podstawie art. 531 § 2 k.c.⁵¹

⁴⁹ Przepis ten został dodany przez ustawę z 7.04.2017 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia dochodzenia wierzytelności (Dz.U. poz. 933), która weszła w życie w dniu 1.06.2017 r. Zgodnie z nim nieważne jest rozporządzenie dokonane wbrew zakazowi zbywania lub obciążania ujawnionemu w księdze wieczystej prowadzonej dla nieruchomości.

⁵⁰ Tak SN w postanowieniu z 12.12.2012 r. (III CZP 79/12), OSNC 2013/6, poz. 80, z glosą krytyczną I. Kunickiego, „Państwo i Prawo” 2014/4, s. 122; w piśmiennictwie M. Pyziak-Szafnicka, *Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika*, Warszawa 1995, s. 183.

⁵¹ Tak M. Gutowski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, *Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, komentarz do art. 532, nb 12; P. Machnikowski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, komentarz do art. 532, nb 6.

Według drugiego stanowiska⁵² wierzytelność, której ochrony domagał się wierzyciel w postępowaniu ze skargi pauliańskiej, podlegać powinna uwzględnieniu w podziale sumy uzyskanej z egzekucji z przedmiotu czynności fraudacyjnej w kategorii określonej w art. 1025 § 1 pkt 5 k.p.c. jako wierzytelność korzystająca z ustawowego pierwszeństwa⁵³.

Stanowisko drugie nie jest przekonujące, gdyż art. 1025 § 1 pkt 5 k.p.c. określa pierwszeństwo zaspokojenia z tego samego przedmiotu w toku prowadzonej z niego egzekucji przez kilku wierzycieli w ramach tego samego postępowania egzekucyjnego. Natomiast w przypadku egzekucji prowadzonej przez wierzyciela pauliańskiego z przedmiotu czynności fraudacyjnej i przez wierzycieli osoby trzeciej dochodzi do zbiegu dwóch różnych postępowań egzekucyjnych przeciwko dwóm różnym osobom (w pierwszym postępowaniu egzekucyjnym wszczętym przez wierzyciela pauliańskiego dłużnikiem egzekwowanym jest dłużnik czynności dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela, w drugim zaś postępowaniu – dłużnikiem egzekwowanym jest osoba trzecia)⁵⁴.

Z uwagi na wspomniany zbieg egzekucji prowadzonej z tego samego przedmiotu przez różnych wierzycieli wierzyciel pauliański powinien wytoczyć powództwo o zwolnienie od egzekucji przeciwko wierzycielowi hipotecznemu na podstawie art. 841 § 1 k.p.c., jeżeli ten dokonał zajęcia przedmiotu czynności fraudacyjnej po zajęciu dokonany przez wierzyciela pauliańskiego. Gdyby natomiast z takim samym powództwem wystąpił wierzyciel hipoteczny przeciwko wierzycielowi pauliańskiemu po dokonaniu zajęcia przedmiotu hipoteki, wierzyciel pauliański mógłby się bronić przeciwko niemu, podnosząc zarzut rozporządzenia przez osobę trzecią uzyskaną korzyścią (art. 531 § 2 k.c.). Wytoczenie powództwa na podstawie art. 841 § 1 k.p.c. eliminuje problem zbiegu egzekucji kierowanej do przedmiotu czynności fraudacyjnej w razie uwzględnienia powództwa.

Problem powstaje, gdy się przyjmie – jak to uczynił SN w powołanej uchwale

⁵² Zob. I. Kunicki, *Podział sumy uzyskanej z egzekucji*, Sopot 1999, s. 162; H. Pietrzowski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 5, *Postępowanie egzekucyjne*, red. T. Erciński, Warszawa 2016, s. 750; G. Wolak (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2020, komentarz do art. 532, nb 2; A. Marciniak (w:) *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 4, *Komentarz. Art. 730–1095¹*, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, komentarz do art. 1025, nb 6; A. Szymańska-Grodzka (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, *Art. 506–1217*, red. T. Szancilo, Warszawa 2019, komentarz do art. 1025, nb 11 lit. E; w orzecznictwie pogląd ten przyjął – jak się wydaje – Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w wyroku z 20.12.2016 r. (I ACa 1426/16), Legalis nr 1714702.

⁵³ Na temat obydwu stanowisk zob. też P. Grzegorzczak, *Sytuacja prawna wierzyciela pauliańskiego w razie wszczęcia przez wierzycieli osoby trzeciej egzekucji z jej majątku*, „Monitor Prawniczy” 2013/15, s. 821 i n.; R. Adamus, *Kilka uwag o zasadzie pierwszeństwa zaspokojenia wierzyciela na podstawie art. 532 KC*, „Monitor Prawniczy” 2013/15, s. 799 i n.

⁵⁴ Jednakże w nowszym orzecznictwie prezentowany jest pogląd, że egzekucja prowadzona jest przeciwko osobie trzeciej, zob. uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN z 16.06.2021 r. (III CZP 60/19), OSNC 2021/10, poz. 62 z glosą M. Pietrzyka, *Glosa do uchwały 7 sędziów Sądu Najwyższego w sprawie III CZP 60/19 (częściowo krytyczna)*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2022/2, s. 77–95. SN w komentowanej uchwale nie przyjął jednak tego poglądu.

z 16.06.2021 r. (III CZP 60/19) – że wierzyciel pauliański jest uczestnikiem postępowania egzekucyjnego prowadzonego z przedmiotu czynności fraudacyjnej przez wierzyciela osoby trzeciej⁵⁵ (np. wierzyciela hipotecznego, który uzyskał hipotekę na tej nieruchomości). Wówczas należałoby ustalić pierwszeństwo zaspokojenia wierzyciela pauliańskiego i wierzyciela hipotecznego, gdyż w tym wypadku dochodziłoby do kolizji pierwszeństwa przyznanego wierzycielowi pauliańskiemu na podstawie art. 532 k.c. i pierwszeństwa przysługującego wierzycielowi hipotecznemu na podstawie art. 65 ust. 1 u.k.w.h. w ramach tego samego postępowania egzekucyjnego. Zastanowić się zatem należy, czy rozwiązanie sprawy pierwszeństwa zaspokojenia zaproponowane w komentowanej uchwale SN z 2.02.2022 r. pozwala rozstrzygnąć tę kolizję. Jeżeli przyjąć, że do obciążenia hipoteką nieruchomości doszłoby już po ujawnieniu w księdze wieczystej zakazu jej zbywania lub obciążania, wówczas wierzyciel hipoteczny mógłby korzystać z pierwszeństwa zaspokojenia przed wierzycielem hipotecznym na podstawie art. 17 u.k.w.h., jeżeli nieruchomość została obciążona hipoteką umowną. Gdyby jednak doszło do wpisu hipoteki przymusowej, powołany art. 17 u.k.w.h. nie miałby zastosowania, gdyż chroni on roszczenie ujawnione przez wpis w księdze wieczystej jedynie wobec praw nabytych w drodze czynności prawnej. Z kolei, jeżeli nieruchomość byłaby obciążona hipoteką (umowną lub przymusową), zanim został ujawniony w niej zakaz zbywania lub obciążania nieruchomości, wówczas wierzycielność zabezpieczona hipoteką korzystałaby z pierwszeństwa zaspokojenia przed wierzycielnością wierzyciela pauliańskiego. Aby temu zapobiec, wierzyciel pauliański musiałby więc wytoczyć powództwo o uznanie ustanowienia hipoteki za czynność bezskuteczną wobec niego na podstawie art. 531 § 2 k.c. To także nie prowadzi do zadowalających rezultatów, gdyż mogłoby dotyczyć tylko hipoteki umownej ustanowionej na nieruchomości, będącej przedmiotem czynności fraudacyjnej. W przypadku wpisu hipoteki przymusowej art. 531 § 2 k.c. nie ma zastosowania, chociażby wierzyciel osoby trzeciej wiedział, że osoba ta nabyła nieruchomość z pokrzywdzeniem wierzycieli zbywcy. Jak zatem widać, rozwiązanie zaproponowane przez SN w komentowanej uchwale z 2.02.2022 r. nie pozwala rozstrzygnąć w zadowalający sposób problemu pierwszeństwa zaspokojenia z przedmiotu czynności fraudacyjnej.

2. Niezależnie od wskazanych wyżej niedoskonałości rozwiązania zaproponowanego przez SN w komentowanej uchwale należy uznać ją za błędną. Mianowicie SN uważa, że przedstawiony problem pierwszeństwa zaspokojenia wierzyciela pauliańskiego i wierzyciela hipotecznego, którego hipoteka obciąża nieruchomość będącą przedmiotem czynności fraudacyjnej, należy rozstrzy-

⁵⁵ W uchwale tej SN stwierdził, że osoba, na rzecz której ustanowiono zakaz zbywania lub obciążania nieruchomości, ujawniony w księdze wieczystej, w celu zabezpieczenia roszczenia z art. 527 § 1 k.c., jest uczestnikiem postępowania egzekucyjnego z tej nieruchomości prowadzonego przez wierzyciela osoby trzeciej (będącej dłużnikiem egzekwowanym) i jest uprawniona do zaskarżenia postanowienia o przybyciu naruszającego jej prawa (art. 997 k.p.c.).

gać przez odwołanie się do zasad pierwszeństwa praw wpisanych w księdze wieczystej, w tym do art. 17 u.k.w.h. Powołany przepis nie może mieć jednak zastosowania w analizowanym przypadku, gdyż wierzycielowi pauliańskiemu nie przysługuje żadne roszczenie materialnoprawne podlegające ujawnieniu w księdze wieczystej. Przed uznaniem czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną wierzycielowi pauliańskiemu nie przysługuje roszczenie materialnoprawne wobec osoby trzeciej do przedmiotu, który wyszedł z majątku dłużnika na skutek czynności fraudacyjnej, albo do niego nie wszedł (np. gdyby dłużnik zwolnił z długu osobę trzecią, która była zobowiązana do przeniesienia na dłużnika własności nieruchomości). Na podstawie art. 755 § 1 pkt 2 k.p.c. sąd zabezpiecza roszczenie procesowe wierzyciela pauliańskiego do pozwanej osoby trzeciej o uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną wobec wierzyciela (powoda w tym postępowaniu), a nie przysługującą wierzycielowi pauliańskiemu do dłużnika wierzytelność pieniężną (którą wierzyciel pauliański będzie później przymusowo egzekwował w postępowaniu prowadzonym przeciwko dłużnikowi)⁵⁶. Do zabezpieczonego w ten sposób roszczenia nie może mieć zastosowania art. 17 u.k.w.h. Przepis ten należy bowiem wiązać z prawami i roszczeniami wymienionymi w art. 16 u.k.w.h., które mają charakter praw i roszczeń o charakterze materialnoprawnym. Co więcej, zabezpieczenie udzielone na podstawie art. 755 § 1 k.p.c. upada po upływie dwóch miesięcy od uprawomocnienia się orzeczenia uwzględniającego roszczenie, które podlegało zabezpieczeniu, albo od uprawomocnienia się postanowienia o odrzuceniu apelacji lub innego środka zaskarżenia wniesionego przez obowiązane od orzeczenia uwzględniającego roszczenie, które podlegało zabezpieczeniu, o ile sąd nie postanowił inaczej (art. 757 k.p.c.). Tym samym po upływie wspomnianego terminu wierzyciel pauliański nie mógłby się powoływać na wpis zakazu zbywania lub obciążania nieruchomości będącej przedmiotem czynności fraudacyjnej. Jedyńm rozwiązaniem byłoby więc zaskarżenie czynności ustanowienia hipoteki przez osobę trzecią na podstawie art. 531 § 2 k.c. Jak już jednak wspomniano, to rozwiązanie nie jest wystarczające, ponieważ na podstawie art. 531 § 2 k.c. nie można zaskarżyć wpisu hipoteki przymusowej.

⁵⁶ W piśmiennictwie z zakresu postępowania cywilnego sporne jest, czy zabezpieczeniu podlega roszczenie materialnoprawne, czy roszczenie procesowe. Wskazuje się, że użyte w art. 730¹ k.p.c. pojęcie „roszczenie” należy rozumieć szeroko jako każde uprawnienie doznające ochrony prawnej, sytuację prawną lub roszczenie procesowe będące przedmiotem postępowania, zob. T. Ereciński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4, *Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, Warszawa 2016, s. 695–696; D. Zawistowski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4, *Artykuły 730–1088*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 42. Za poglądem, że przedmiotem zabezpieczenia jest roszczenie procesowe, będące przedmiotem postępowania rozpoznawczego, opowiada się także A. Jakubecki (w:) *System prawa procesowego cywilnego*, t. 5, *Postępowanie zabezpieczające*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2016, s. 232–233. W komentowanej uchwale SN w ogóle nie dostrzegł tego problemu, utożsamiając w istocie roszczenie procesowe wierzyciela pauliańskiego podlegające zabezpieczeniu w toku postępowania ze skargi pauliańskiej z roszczeniem materialnoprawnym.

3. Na koniec warto zwrócić uwagę na zmianę stanu prawnego spowodowaną wprowadzeniem do Kodeksu postępowania cywilnego art. 756⁴ § 2. Przepis ten uznaje za nieważną czynność prawną dokonaną wbrew zakazowi zbywania lub obciążania nieruchomości, która ma urzędzoną księgę wieczystą, po dokonaniu wpisu ostrzeżenia o tym zakazie. Jeżeli zatem wierzyciel pauliański uzyska zabezpieczenie na podstawie art. 755 § 1 pkt 2 k.p.c. i zakaz zbywania lub obciążania nieruchomości zostanie ujawniony w księdze wieczystej przez wpis ostrzeżenia, umowa ustanawiająca hipotekę zawarta przez pozwaną osobę trzecią z jej wierzycielem będzie nieważna (dopóki zakaz ten obowiązuje). Powołany przepis nie zapobiega jednak wpisowi hipoteki przymusowej na nieruchomości będącej przedmiotem czynności fraudacyjnej na żądanie wierzyciela osoby trzeciej. W tym wypadku powstanie problem pierwszeństwa zaspokojenia wierzyciela pauliańskiego i wierzyciela hipotecznego. Do kolizji dojdzie również w razie obciążenia hipoteką nieruchomości będącej przedmiotem czynności fraudacyjnej, zanim wierzyciel uzyska zabezpieczenie powództwa o uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną. W opisanych przypadkach jedynie zastosowanie art. 532 k.c. zgodnie z pierwszym z przedstawionych dwóch stanowisk pozwala na rozstrzygnięcie kolizji między prawem wierzyciela pauliańskiego do zaspokojenia się z przedmiotu czynności fraudacyjnej i wierzyciela osoby trzeciej, który uzyskał hipotekę na tym przedmiocie (wierzyciel pauliański może się zaspokoić z pierwszeństwem przed wierzycielem hipotecznym, choćby jego hipoteka została wpisana, zanim wierzyciel pauliański wystąpił ze skargą pauliańską). Jednakże takie rozstrzygnięcie – choć *de lege lata* zasadne – nie wyważa we właściwy sposób interesów wierzyciela pauliańskiego i wierzyciela osoby trzeciej.

Podsumowując powyższe rozważania, należy zatem wyciągnąć dwa wnioski: pierwszy, że komentowana uchwała nie pozwala zawsze rozstrzygnąć kolizji pierwszeństwa zaspokojenia wierzyciela pauliańskiego i wierzyciela hipotecznego, któremu przysługuje hipoteka na przedmiocie czynności fraudacyjnej, a zarazem opiera się na błędnym zastosowaniu przepisów o pierwszeństwie praw ujawnionych w księdze wieczystej; drugi, że brak jest synchronizacji między przepisami Kodeksu cywilnego o skardze pauliańskiej i przepisami Kodeksu postępowania cywilnego, które nie zapobiegają wspomnianej kolizji pierwszeństwa zaspokojenia przyznanego wierzycielowi pauliańskiemu i pierwszeństwa wierzytelności zabezpieczonej hipoteką na przedmiocie czynności fraudacyjnej, w szczególności gdy dojdzie do obciążenia nieruchomości hipoteką przymusową.

J.P.

ABSTRACT

prof. dr hab. Jerzy Pisuliński

The author is a professor at the Department of Civil Law at the Faculty of Law and Administration of the Jagiellonian University in Krakow.

dr Julita Zawadzka

The author is an assistant professor at the Department of Civil Law at the Faculty of Law and Administration of the Jagiellonian University in Krakow, an advocate (District Bar Association in Krakow).

A review of the Supreme Court's case law in civil matters

In the first part of the review the authors analyse two rulings of the Supreme Court in which the Supreme Court has answered legal questions submitted by the common courts. In the first ruling the Supreme Court explained the responsibility of the co-owners of premises for payment of advances on the costs of the management of the common immovable. In the second ruling the Supreme Court considered a problem whether a creditor can claim late interest in commercial transactions in a case of bankruptcy of the debtor.

In the second part of the review the authors comment on two rulings of the Supreme Court. In the first ruling the Supreme Court stated that an injured person should have a tortious capacity to be attributed contributory negligence to the damage. In the second ruling the Supreme Court answers the question of the priority of satisfaction of claims when the legal act has been ruled ineffective to the benefit of a creditor who has brought an actio pauliana against a third party with whom the debtor has entered into a legal act in detriment of the creditor.

Keywords: *advances for the costs of the management, contributory negligence, equal treatment theory, housing association, joint liability, late interest in commercial transactions, late payment, mortgage, ownership of the premises, priority of satisfying the claim, revocatory action, tortious capacity*

prof. dr hab. Jerzy Pisuliński

ORCID: 0000-0001-7529-4726; e-mail: jerzy.pisulinski@uj.edu.pl

Autor jest profesorem w Katedrze Prawa Cywilnego Uniwersytetu Jagiellońskiego.

dr Julita Zawadzka

ORCID: 0000-0002-9255-7468; e-mail: julita.zawadzka@uj.edu.pl

Autorka jest adiunktem w Katedrze Prawa Cywilnego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie i adwokatem.

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA

- Adamus Rafał**, *Kilka uwag o zasadzie pierwszeństwa zaspokojenia wierzyciela na podstawie art. 532 k.c.*, „Monitor Prawniczy” 2013/15
- Dolniak Patrycja**, *Przeciwdziałanie nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych. Komentarz*, Warszawa 2021, LEX/el.
- Ereciński Tadeusz** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4, *Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, Warszawa 2016
- Gajda Janusz** (w:) *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2021, Legalis/el.
- Granecki Paweł**, *W sprawie wykładni art. 362 kodeksu cywilnego*, „Państwo i Prawo” 2003/1
- Grzegorzcyk Paweł**, *Sytuacja prawna wierzyciela pauliańskiego w razie wszczęcia przez wierzycieli osoby trzeciej egzekucji z jej majątku*, „Monitor Prawniczy” 2013/15
- Gutowski Maciej** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, *Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, Legalis/el.
- Jakubecki Andrzej** (w:) *System prawa procesowego cywilnego*, t. 5, *Postępowanie zabezpieczające*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2016
- Juśko Michał**, *Zakres zastosowania ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych*, „Monitor Prawniczy” 2017/2
- Kaliński Maciej**, *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, Warszawa 2014
- Kaliński Maciej** (w:) *System prawa cywilnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2018
- Koch Andrzej** (w:) *Kodeks cywilny*, t. 2, *Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, Legalis/el.
- Kubas Andrzej**, *Zachowanie osób trzecich jako przyczynienie się poszkodowanego*, „Studia Cywilistyczne” 1976, t. XXVI
- Kunicki Ireneusz**, *Podział sumy uzyskanej z egzekucji*, Sopot 1999
- Machnikowski Piotr** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021

- Machnikowski Piotr** (w:) *Zobowiązania. Przepisy ogólne i powiązane przepisy Księgi I KC. Komentarz*, red. P. Machnikowski, Warszawa 2022, Legalis/el., t. 1
- Magnus Ulrich, Martín-Casals Miquel**, *Comparative Conclusions (w:) Unification of Tort Law: Contributory Negligence*, red. U. Magnus, M. Martín-Casals, The Hague–London–New York 2004
- Marciniak Andrzej** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego, t. 4, Komentarz. Art. 730–1095¹*, red. A. Marciniak, Warszawa 2020
- Marcisz Ewa**, *Ustawa o terminach zapłaty w transakcjach handlowych. Komentarz*, Warszawa 2014, LEX/el.
- Nowakowski Tobiasz**, *Koncepcje przyczynienia się poszkodowanego do wypadku komunikacyjnego prezentowane w doktrynie i orzecznictwie, „Przegląd Sądowy” 2021/7–8*
- Ostrzechowski Bartłomiej, Riedl Krzysztof** (w:) *Ustawa o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu W. Borysiak, Warszawa 2021, Legalis/el.
- Pietrkowski Henryk** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 5, Postępowanie egzekucyjne*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016
- Pietrzyk Mateusz**, *Glosa do uchwały 7 sędziów Sądu Najwyższego w sprawie III CZP 60/19 (częściowo krytyczna), „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2022/2*
- Pyziak-Szafnicka Małgorzata**, *Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika*, Warszawa 1995
- Romanow Szymon** (w:) *Ustawa o własności lokali. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu B. Lackoroński, Warszawa 2022, Legalis/el.
- Słyk Jerzy** (w:) *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu M. Domański, J. Słyk, Warszawa 2022, Legalis/el.
- Sobolewski Przemysław** (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. serii K. Osajda, red. tomu W. Borysiak, Warszawa 2022, Legalis/el.
- Stefaniuk Krzysztof**, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 10.09.1965 r. (II CR 283/65), OSPiKA 1967/6–7, poz. 174*
- Szpunar Adam**, *Wina poszkodowanego w prawie cywilnym*, Warszawa 1971
- Szymańska-Grodzka Anna** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 2, Art. 506–1217*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019
- Szymczak Iwona**, *Własność lokali. Komentarz*, Warszawa 2020
- Toroń Maciej** (w:) *Ustawa o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych*, red. K. Menszig-Wiese, Warszawa 2022, Legalis/el.

Wilejczyk Magdalena, *Przyczynienie się poszkodowanego do powstania szkody a współczesne tendencje ochrony poszkodowanego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2018/1

Wiśniewski Tadeusz (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, *Zobowiązania. Część ogólna*, red. J. Gudowski, Warszawa 2018

Wolak Grzegorz (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2020

Zawistowski Dariusz (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4, *Artykuły 730–1088*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021